

Наталія Володимирівна Іванова,

доктор філософських наук, доцент,
декан факультету дошкільної освіти та музичного мистецтва
Луцького педагогічного коледжу,
м. Луцьк, Україна

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0922-2171>

УДК 101:37.5

DOI: [https://doi.org/10.32405/2309-3935-2020-1\(77\)-29-34](https://doi.org/10.32405/2309-3935-2020-1(77)-29-34)

НАРАТИВ КАЗКИ В РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОГРАМИ «ФІЛОСОФІЯ ДЛЯ ДІТЕЙ»

Анотація.

У статті автор аналізує проблему включення у програму «Філософія для дітей» казки як специфічного способу подачі інформації про життя, його сенс і головні цінності. Вияснено сутність філософії та необхідність її включення в навчальний процес у контексті наповнення морально-етичним змістом казкових історій. Герой казки постає як особистість, яка в силу проблемної ситуації, що виникла, змушена приймати певні конкретні рішення, діяти або залишатися пасивною. Казка, яка має завжди щасливий кінець, вчить дітей вірити в добро, навчання якому є метою педагогічного процесу.

Ключові слова: філософія для дітей; казка; творчість; освіта; смисл; мораль; емоція; образ; символічна форма.

Освіта і навчальний процес ніколи не були легкою справою. Кожна епоха напружувала політичні, економічні, технічні проблеми, що розв'язувалися завдяки їх осмисленню та прийняттю відповідних рішень. Це було можливо на основі знань, що здобувалися в складному процесі пізнання і навчання. Чим більше суспільство йшло шляхом прогресу, тим більше виникало проблем. Їх аналіз у контексті філософії, етики, епістемології та педагогіки завжди ставив завдання визначити мету та смисл, заради яких потрібно жити, боротися, створювати нові смисли і розробляти перспективи подальшої діяльності. І зараз це надзвичайно важливо, коли наука в умовах динамічного розвитку глобального світу породжує безліч проблем, які вимагають філософського осмислення.

Сьогодні ми живемо в суспільстві знання. Це означає, що в розвинених країнах виробництво, поширення і використання знань визначають усі економічні та соціальні процеси. Зрозуміло, що наука й освіта в такому суспільстві відіграють визначальну роль. Разом з тим, освіта має враховувати феномен «технонауки». Важливо підкреслити, що «нові інформаційні технології, а також так звані конвергуючі технології BNIC (біо-, нано-, інформаційні та когнітивні), створюють нове життєве середовище і ставлять під питання багато звичних способів орієнтації в світі і традиційні людські цінності» [4, с. 20]. Що може за такої ситуації зберегти те

значуще, важливе, яке може наповнити життя смислом? Адже сьогодні учнівська молодь, як і всі люди, опинилася перед розв'язанням багатьох проблем, зокрема проблеми самозбереження. У цій ситуації найбільш важливо, на нашу думку, навчити правилам добра, яке лише і може зберегти людину, а також визначити смисл її життєдіяльності.

Це завдання можна виконувати у багатьох ви- мірах, але найкращий – це залучення в навчальний процес досягнень філософії. Сьогодні у світі активно впроваджується в процес навчання філософія для дітей. Як підтверджує соціально-культурний досвід, філософія завжди допомагала вийти зі складних ситуацій. І робила це не в ролі «інструмента», а найбільш продуктивного способу розв'язання проблем людини та її місця у світі. Без філософської інтерпретації актуальних проблем життєдіяльності в пізнанні, культурі й освіті не було б науки, не було б культурного та соціального прогресу [4, с. 57].

Одне з визначень філософії – вчити мислити, міркувати. Безумовно, вміння думати, міркувати, аргументувати – навички, без яких не може відбутися становлення справжньої особистості, здатної автономно брати участь у житті суспільства. Проте цими вміннями не вичерпуються завдання, які стоять перед філософією. Одним із важливих її завдань у сучасній системі суспільства знань є ідея творчого проникнення в усі сфери життя. Завдяки

філософії можна глибше зрозуміти світ науки і практику людської діяльності. Саме філософія може підготувати молоде покоління до життя в новій, інформаційно-цифровій реальності, атрибутом якої є штучний інтелект [2, с. 4].

Філософію уособлює розум. Разом з тим, вона, як відомо, означає любов до мудрості. Для того щоб філософію застосувати ширше, начебто немає жодних перешкод. Адже краса розуму в тому, що його завжди можна використовувати для розуміння правди і неправди, добра і зла, егоїзму та альтруїзму, героїзму та зради. «Будь-який навчальний предмет, – зазначає С. Пінкер, – буде неефективним в контексті педагогіки, якщо він буде складатися з «балаканини» лектора біля дошки чи підручника, який студенти обмальовуватимуть жовтим маркером. Люди розуміють концепції лише тоді, коли змушені самі їх продумати, обговорити з іншими й застосувати до розв'язання проблем. Інша перепона до ефективного викладання – це те, що учні не застосовують вивчене на одному конкретному прикладі до інших ситуацій у тій самій абстрактній категорії» [7, с. 379]. Саме на цій підставі філософії можна уникнути абстрактності, розробити принципи вчення про сенс і призначення людини в прекрасному і, одночасно, суперечливому світі, формувати інтелект і мислення для ствердження «Я».

Створена для цього програма «Філософія для дітей» має широке впровадження у світі. Так, один із найбільш відомих розробників і пропагандистів програми М. Ліпман виходить з ідеї, що в розвитку інтелекту немає різких «стрибків». Здатність до творчого мислення наявна в дитини молодшого покоління, а перцептивне й ефективно сприйняття світу є неможливим без мислення вищого порядку. Філософські міркування цілком доступні мисленню дітей. Усе залежить від того, як і в якій формі будувати навчання. Насамперед філософія для дітей, вважає вчений, найбільшою мірою має відповідати їх природним схильностям. Програма спирається на такі властиві для дітей почуття, як допитливість, подив, потреба засвоювати світ через гру, отримуючи від цього задоволення, схильність до пригод, зокрема інтелектуальних. Важливо ґрунтуватися на тому, що інтелектуальна гра ефективно виконує функцію осягнення світу тоді, коли вона наповнена позитивними емоціями. Тому програма будується з опорою на такі когнітивні здібності, як гра уявлення, радість від загадування та розгадування загадок, пошук відповіді, яку мораль несуть у собі міфи і казки [12].

Потрібно враховувати, що програма «Філософія для дітей» розрахована на розвиток творчого мислення, здібностей працювати у групі, вести дискусію, аргументувати власну точку зору, вміння формулювати думки та слухати інших. З огляду на це, викладання філософії для дітей є груповою діяльністю, діяльністю спільноти і в спільноті. Метою викладання філософії для дітей є розвиток

здібностей до навчання, дослідження, формування понять, вміння робити вибір.

Як відомо, з часів свого виникнення філософія постає діалогічним способом мислення. Діалогізм філософії забезпечує її рефлексивність. У рамках філософського діалогу особистість висловлює свою думку, аналізує способи й адекватність її аргументації та гіпостазування. Учень вчиться публічно відстоювати власну точку зору, наводити докази на її користь і показувати відображення в критичних питаннях інших учнів. Подібна діалогічна взаємодія утворює коло дослідників, які об'єднані спільною справою – пізнанням світу та себе. Викладання «філософії для дітей» поєднає два, здавалося б, різноспрямованих процеси – пізнання навколишнього світу та самопізнання. Через дискусію учні продукують не лише нове предметне знання, вони дізнаються і про самих себе. Тому в філософському діалозі твориться не просто нове знання, а й нова людина [3, с. 89].

Необхідно нагадати, що діалогічний метод Сократа вперше оформлюється саме як філософський, що мало значення для пізнання і формування мислення. У Платона пізнання є невіддільним від самопізнання (самосвідомості), що здійснюється насамперед у взаємодії з іншими. Для стародавніх греків принципи спілкування в прагненні до мудрості були невіддільними від впевненості в тому, що зміст нашої душі «спонтанно» проявляється «зсередини», а не привноситься ззовні. Філософувати означало для них істотно і первісно «філософувати разом». Людина стає «мудрою», тобто «повнолітньою» і, відповідно, освіченою не інакше, як через *спілкування, у спілкуванні*. Тут розкривається справжня основа навчання і виховання – людина потребує людини для того, щоб стати людиною [2, с. 7].

Коли ми говоримо про філософію як «спільну справу», то маємо на увазі, що вона не утворюється з механічної сукупності різних точок зору. Так само кожна справжня розмова (або міркування) не складається просто з наявності двох або більше співрозмовників. У розмові утворюється дещо «третє», те, яке є більшим, ніж сукупність співрозмовників. Воно змінює учасників розмови, залишає в них відбиток, враження. Розмова не тому є розмовою, що під час неї ми дізнаємося про щось нове, а постає як певна «подія» нашого життя, як «зустріч» з чимось раніше «невідомим». Причому «невідомим» не лише в зовнішньому світі, а і в нас самих. У розмові ми «зустрічаємо» себе такими, якими ми стаємо під час спілкування. Розмова здатна перетворювати людину. Розмова (або міркування), якщо вона вдалася, залишає «дещо» в нас, яке змінює нас. У розмові головне – не інформація, а спільність між співрозмовниками, в якій кожен залишається для іншого одним і тим самим. Адже кожен віднаходить себе «в іншому», змінюючи себе за його образом. Така «комунікація» утворює спільність, яка здатна змінювати людину

й утворює передумови для формування спільної думки» [2, с. 8].

Філософувати – це вміння «прислухатися» до світу, це «свідомість вголос». У філософії відбувається спроба людини піднятися на рівень «всезагального», помислити фундаментальні проблеми буття. Що найважливіше всього в світі? Як виник світ, Земля і життя на ній? Чи можна досягти безсмертя? Як потрібно жити? У чому полягає сенс і призначення життя людини? Такі питання задавали люди кожної епохи. По суті, філософських питань небагато, але на кожне з них існує безліч різних відповідей. Сьогодні, попри колосальні досягнення науки, економіки, входження в інформаційно-цифрову реальність, кожна конкретна людина має шукати власні відповіді на ці та інші питання. Не можна за допомогою енциклопедичного словника визначити, чи існує Бог, або як потрібно жити. Словник не може дати відповіді на питання, чи є життя після смерті. Однак це може дати знайомство з міркуваннями інших людей, філософською мудрістю, історією, літературою, казками тощо [9, с. 10–14].

Викладання «філософії для дітей» орієнтується на ті ж принципи, що й філософська традиція взагалі. Філософуванню та творчому мисленню неможливо навчити, але цілком можливо навчитися разом з іншими. Програма «Філософія для дітей» розрахована не на ретрансляцію готових знань та інформації, а на формування навичок спільної дослідницької діяльності, пізнання і творчого осмислення. Філософування покликано проблематизувати світ, а не підміняти проблеми правильними відповідями. Запитування, проблематизація, подив – це те, що супроводжує всіх учасників філософування від початку і до кінця.

У цьому аспекті вчитель (модератор) і учні не мають відрізнятись один від одного, адже ніхто не володіє абсолютною істиною, хоча роль вчителя є набагато складнішою за роль учнів. Вчитель бере участь у дискусії як той, хто спрямовує, допомагає, але лише там, де це необхідно. В усіх інших випадках вчитель має стримувати себе від того, щоб підмінити «неправильне» мислення і «неправильні» запитання учнів власними «правильними» думками і відповідями. Потрібно пам'ятати, що творче мислення формується через самостійний пошук людини, через висловлювання, відстоювання і зміну власної думки в полеміці з іншими людьми, а не через заповнення свідомості готовою інформацією. Тому вчитель «не має намагатися утворити в учня завершені й остаточно сформовані уявлення про реальність» [2, с. 9].

Особливе значення для розвитку творчого мислення та уяви має не лише досвід світової культури та кожної людини, кожного з нас, а й включення казки. Видатний український педагог, дитячий письменник В. Сухомлинський упродовж усіх років педагогічної діяльності включає в неї казку. Про це свідчить його книга «Я розповім вам каз-

ку... Філософія для дітей» [11]. Книга відкриває, по-перше, новий етап у розвитку програми «Філософія для дітей», по-друге, показує створений педагогом художній світ – поєднання художніх образів із пізнанням дитиною світу і самої себе, коли філософія подається через художні образи, емоційно-ціннісне сприйняття художнього твору та філософсько-педагогічні приписи, об'єднані в один твір [10, с. 124]. Поєднання оповідань, філософських казок, морально-етичних настанов може стати неоцінним внеском у філософію для дітей, надати їй нового виміру та нового звучання.

Книга В. Сухомлинського є неоціненною для програми «Філософія для дітей». Чому «філософія для дітей»? Тексти означеної книги присвячені морально-етичному розвитку дошкільнят і школярів, вони визначають параметри доброго та поганого, показують, як потрібно чинити в складних ситуаціях. Філософський зміст текстів постає дієвим інструментом, помічником для учителів, вихователів, батьків, оскільки в них порушуються актуальні питання буття людей, що мають бути розтлумачені маленькій особистості, пробудити в ній власне ціннісне ставлення й сформувати розуміння непростиж життєвих ситуацій. Важливим є те, що в книзі реалізовано складні завдання підведення дитини, школяра до осмислення головних основ природного і соціального світу, місця та призначення людини у ньому, питання пізнання і самопізнання, що і ставить власне предмет і сутність філософії як особливого різновиду духовної культури [3].

Філософські казки В. Сухомлинського призначається насамперед для дітей, оскільки автор пише легкою, емоційно забарвленою мовою, у формі бесід або діалогу. Норвезький філософ Л. Свендсен зазначає, що «у філософії нічого не можна сприймати як даність, навіть сам предмет філософії та її визначення. «Сутність» філософії неможливо пояснити, передати. Скоріше вона полягає в діяльності, яка змушує нас постійно ставити питання про її цілі і смисл» [8, с. 17]. Саме в процесі бесіди та діалогу можна найкраще поставити питання і про смисл життя людини.

Важливим є те, що казка пробуджує емоційно-психологічні переживання, відчуття, бажання, специфіку особистісної структури та інші аспекти внутрішньої/духовної реальності. Герой казки цікавить нас, як зазначають Н. Оліфірович і Г. Малейчук, як «людина, як особистість, яка в силу проблемної ситуації, що виникла, змушена приймати певні конкретні рішення, діяти або бути пасивною, боротися або підкорятися обставинам» [6, с. 23]. Схожі за своїми характеристиками герої в інших казках, опинившись в подібних умовах, також діють, думають і відчувають по-різному, що змушує їх робити різні, іноді протилежні вибори.

Потрібно враховувати, що кожна казкова історія має виховний психотерапевтичний зміст і значення.

Казка, зазвичай адресована дітям і спрямована на свідоме чи підсвідоме:

- навчання правилам поведінки в суспільстві;
- розвиток умінь ставити життєві цілі та досягати їх;
- розуміння неминучості появи різних труднощів і проблем;
- розвиток навичок пошуку найкращого виходу з ситуації, що виникла;
- формування здатності знаходити друзів, вибудовувати близькі взаємини тощо.

Філософсько-етичний зміст казкових історій полягає в тому, що в образно-символічній формі відображають дійсність у виді конкретних алегорій, взаємодій і відносин. Завдяки знанню про те, що в казці майже завжди присутній щасливий кінець, діти вчать вірити в добро. Саме казки в літературній чи анімаційній формі є першими художніми творами, з якими зустрічається кожна дитина. Але вони також знайомі, зрозумілі і цікаві дорослим, що дає змогу використовувати їх як ілюстрації чи пояснення різних моральних, психологічних явищ [6, с. 23–24].

Перша і найбільш важлива проблема полягає у відборі казок. Аналіз казки потрібно будувати відповідно до принципу цілісності (холізму). Дослідник цієї проблеми В. Пропп писав: «казка для нас є чимось цілим, всі сюжети її взаємопов'язані й зумовлені. Цим викликана неможливість ізольованого вивчення мотиву» [8]. Теза автора підтверджує неможливість «лінійного» опису того, що відбувається з окремою людиною, яка включена в цілий ряд взаємопов'язаних систем, які здійснюють на неї свій вплив, і навпаки. Доречно нагадати, що розроблені В. Сухомлинським етико-філософські бесіди, основою яких слугувала казка, казкова ситуація, фактично охоплювали весь процес життєдіяльності дитини (людини) і слугують формуванню «рефлексивного, творчого та критичного мислення, усвідомленого прийняття моральних правил і норм, взірців духовної культури, вміння слухати і чути іншого» [1, с. 31].

У казках подано узагальнений, сконцентрований, «сконденсований» досвід, який відображає родові поняття, які описують повторювані явища. Казку можна розглядати і як унікальний життєвий шлях однієї людини, і як типову історію. У цьому контексті потрібно зрозуміти і проаналізувати казкові історії окремих героїв як приклади для життєвої орієнтації та розвитку філософського, творчого мислення. Умови, у яких зростали герої казки, який досвід вони отримали, як і про що знати вони вважали найголовнішим, що це дало для взаємодії з оточуючим світом, як їм можна допомогти усвідомити та трансформувати свої знання, здібності та силу для перемоги добра над злом – ці аспекти мають бути в основному фокусі філософського аналізу, який здійснює учитель у процесі заняття [6, с. 25].

Таким чином, казка постає важливим теоретико-емоційним, морально-психологічним джерелом для реалізації програми «Філософія для дітей». Які головні завдання цієї програми? *Навіщо вчити дітей філософії?*

Згідно з експертними оцінками (Future work skills, Institute for the Future, for the University of Phoenix Research Institute, 2011), моделлю P21 (Partnership for 21 Century Skills, 2011 p.), Концепцією чотиривимірної освіти (Бостон, 2015 p.), найбільш успішними на ринку праці будуть ті фахівці, які матимуть ключові soft skills: вміння комплексно вирішувати проблеми, критично мислити, бути креативними, вміти гідно спілкуватися з іншими людьми, мати емоційну і когнітивну гнучкість, відповідально приймати рішення, володіти цифровими технологіями, бути сучасним.

Навчившись користуватися універсальними філософськими категоріями, діти зможуть сприймати зміст різних шкільних дисциплін більш цілісним, а всю шкільну програму більш осмисленою та цікавою. Філософські навички грамотного, критичного мислення полегшать їм орієнтацію в практичних, моральних і смислосуб'єктивних питаннях, допоможуть стати розумними і відповідальними громадянами, що передбачає вміння обґрунтовано, логічно, критично, творчо, конструктивно мислити і спілкуватися. На цій основі вчити відповідальній, соціальній, моральній поведінці, необхідною умовою якої є вміння міркувати розумно [2, с. 11].

Чому вчити дітей в контексті філософії? Основна відповідь така: розвитку творчого мислення, що полягає в підвищенні рівня мисленневих операцій із більш низьких (елементарних) до більш високих рівнів (вищих психологічних функцій) у результаті спільних занять. Ця ситуація наявна тоді, коли дитина здійснює те чи інше завдання за допомогою інших. Це означає розвивати здатність до творчого мислення, яка присутня в дитини з молодшого віку; перцептивне й ефективне сприйняття світу неможливе без мислення вищого порядку («вищої психологічної функції»). Філософські міркування цілком доступні мисленню дітей. Усе залежить від того, як і в якій формі вибудовувати навчання з філософії.

В інтелектуальному потенціалі дітей, які навчаються в школі, залишається значний незайнятий простір; шкільна програма не піднімає багато цікавих для дітей питань, не задіює і тип розмови, у якій вони відчувають себе вільно. Філософська розмова, філософські міркування, ознайомлення з філософією мають стати для них продовженням того, чому їх навчають в сім'ї. Окрім того, вони сприймають їх як розрядку в одноманітності шкільних дисциплін.

Потрібно пам'ятати, що філософія вчить системному мисленню, виявляє нові проблеми, які потрібно вирішувати як для себе, так і для суспільства, по-новому ставити проблему пізнання, свободи тощо. У свій час І. Кант сформулював чо-

тири кардинальні філософські проблеми: «Що я можу знати? Що я повинен робити? На що я можу сподіватися? Що таке людина?» [3, с. 103]. Філософія кожної епохи відповідає на них по-своєму, і в кожному наступному епоху їх уточнює та розв'язує.

Поставлені в класичну епоху проблеми можуть отримати розвиток і трансформуватися в сучасність. Учні мають зрозуміти, що без філософії неможливо по-справжньому зрозуміти світ, у якому ми живемо. Багато речей філософія пояснює краще за всі інші науки, оскільки всі наші думки, переконання та цінності є (хоча ми часто про це не здогадуємося) невід'ємною частиною певних поглядів на світ, які вироблялися в процесі розвитку філософії, а щоб досягнути логіку, важливість, призначення цих ідей, необхідно їх зрозуміти.

Хто повинен вчити? З настанов епохи Просвітництва відомо, що вихователь сам має бути вихованим. Таким чином, учитель, який готує компетентного учня, студента чи фахівця, сам має бути компетентним. Лише інструкціями, правилами і методичними вказівками нову освітню систему не побудуємо. У такому випадку потрібно визначити яку роль філософії? Згадуються слова Епікура: «Метою філософії є пізнання і впливаюча з нього свобода». Отже, свобода вибору, пропозицій і пошуку, що відкриває можливість свободи мислення, а в ньому і полягає, як говорив Б. Паскаль, «вся гідність людини» [3, с. 62]. Цю гідність має демонструвати викладач філософії, а не вибудовувати всеоб'ємні системи, які учень не здатен сприйняти. Викладач філософії для дітей має вибудовувати свої заняття не з абстрактних позицій, а пов'язувати з осмисленням конкретної соціально-культурної, політичної ситуації, яка швидко змінюється. Сьогодні викладач філософії не може займати позицію стороннього спостерігача, він має усвідомлювати себе як активного учасника процесу засвоєння наукових знань у різних формах, учасника внутрішньо-культурної та міжкультурної комунікації. Філософія більше не може претендувати на пошук і знаходження «вічних істин», проте вона отримала можливість постійного розвитку разом із неперервним оновленням людини, науки, культури, освіти [2, с. 13].

Викладач філософії для дітей має показати філософію не лише з позицій розвитку науки та культури, а й власного життя. Її потрібно показати так, щоб вона була цікава. Відповідаючи на питання, що таке філософія і якою вона не може бути, він не повинен претендувати на абсолютну об'єктивність. Будь-яка філософія, її цілі та можливості створюються під впливом певних світоглядних, ціннісних поглядів автора. Вони мають бути обґрунтовані, і викладач буде демонструвати себе не лише в ролі ретранслятора інших ідей, а й як самобутній філософ. Його завдання полягає в тому, щоб за допомогою сучасних комп'ютерних, стендових, інтернетних, кейсових занять доводити до належної досконалості індивідуальні особливості своїх учнів.

Як вчити філософії? Навчання філософії – не простий процес. Насамперед потрібно «пробудити» в дітях допитливість, підтримувати та систематично стимулювати властиві для всіх дітей якості (здивування перед світом, цікавість, запитування, бажання знайти відповіді на незрозумілі явища і процеси). Філософія для дітей не зорієнтована на підготовку майбутніх філософів або вчених. Її інтелектуальний смисл полягає в тому, щоб допомогти актуалізувати закладені в кожній дитині потенції розуму, реалізувати рівність можливостей. Філософія не лише підтримує й активізує великий людський рушій – допитливість. Вона може допомогти дитині визначити смисл свого життя.

Таким чином, заняття з філософії не мають носити суто академічний характер. Це можуть бути такі види діяльності: «сократична бесіда», що передбачає вільну розмову певну, пошук оптимальної відповіді на її проблеми; дискусії, коли ставиться для обговорення певна проблема, що не має однозначного розв'язання; творча гра, коли урок перетворюється в захоплюючу розумову гру, в якій у цікавій формі розглядаються і розв'язуються поставлені проблеми.

Використані літературні джерела

1. Дічек Н.П. Повчальність у спадщині В.О. Сухомлинського як продовження культурної традиції. *Педагогіка і психологія*. 2003. № 3–4. С. 31–40.
2. Ільїн В.В. Методичні рекомендації з дисципліни «Філософія для дітей»: методичні рекомендації. Київ : ІОД НАПН України, 2019. 36 с.
3. Кремень В.Г., Ільїн В.В. Філософія: підручник для 11 кл. загальноосвіт. навч. закл. (профільний рівень). Київ : Грамота, 2012. 248 с.
4. Кремень В.Г. Світ знання: людина, наука, освіта. Київ : Знання України, 2016. 87 с.
5. Ліпман М. Критичне мислення: чим воно може бути? *Постметодика*. 2005. № 2 (60). С. 33–41.
6. Олифірович Н.И., Малейчук Г.И. Сказочные истории глазами психотерапевта. Москва : Академ. проект, 2017. 309 с. (Серия: «Психологические технологии: Сказкотерапия»).
7. Пінкер С. Просвітництво сьогодні. Аргументи на користь розуму, науки та прогресу. Київ : Наш формат, 2019. 560 с.
8. Протп В.Я. Исторические корни волшебной сказки. URL: http://www.koob.ru/books/psycho-analiz/ist_korni_volsh_skazki.zip.
9. Свендсен Л. Философия философии. Москва : Прогресс-Традиция, 2018. 208 с.
10. Старикова Л.В. Оповідання та казки Василя Сухомлинського та їх розповсюдження в Україні і світі. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. 2017. Випуск 5 (91). С. 122–127. (Серия: «Педагогічні науки»).
11. Сухомлинський В.О. Я розповім вам казку... Філософія для дітей. Харків : Школа, 2016. 576 с.

12. Lipman M., Sharp A., Oscanyan F. Thinking and School Curriculum. *Philosophy in the Classroom*. 2nd ed. Philadelphia, 1980.

References

1. Dichek, N.P. (2003). Povchalnist u spadshchyni V.O. Sukhomlynskoho yak prodovzhennya kulturnoyi tradytsiyi [Instructive in the legacy of V.O. Sukhomlinsky as a continuation of cultural tradition]. *Pedahohika i psykholohiya – Pedagogy and Psychology*. 3–4. P. 31–40.

2. Iliin, V.V. (2019). Metodychni rekomendatsiyi z dystsypliny «Filosofiya dlya ditey» [Methodical recommendations on discipline “Philosophy for children”]. Kyiv. 36 p.

3. Kremen, V.H., & Ilyin, V.V. (2012). *Filosofiya [Philosophy]*. Kyiv. 248 p.

4. Kremen, V.H. (2016). *Svit znannya: lyudyna, nauka, osvita [The world of knowledge: man, science, education]*. Kyiv. 87 p.

5. Lipman M. (2005). Krytychne myslennya: chym vono mozhe buty? [Critical thinking: what can it be?]. *Postmetodyka – Postmethodology*. 2 (60), P. 33–41.

6. Olifirovich, N.I., & Maleychuk, G.I. (2017). *Skazochnyye istorii glazami psikhoterapevta [Fairy tales through the eyes of a psychotherapist]*. Moscow. 309 p.

7. Pinker, S. (2019). *Prosvitnytstvo s'ohodni. Arhumenty na koryst rozumu, nauky ta prohresu [Enlightenment today. Arguments in favor of reason, science and progress]*. Kyiv. 560 p.

8. Propp, V.Ya. *Istoricheskiye korni volshebnoy skazki [The historical roots of a fairy tale]*. Retrieved from: http://www.koob.ru/books/psycho-analiz/ist_korni_volsh_skazki.zip.

9. Svendsen, L. (2018). *Filosofiya filosofii [Philosophy of Philosophy]*. Moscow. 208 p.

10. Starykova, L.V. (2017). Opovidannya ta kazky Vasylya Sukhomlyns'koho ta yikh rozpovsyudzhennya v Ukrayini i sviti [Stories and tales of Vasyl Sukhomlinsky and their distribution in Ukraine and the world]. *Visnyk Zhytomyrs'koho derzhavnoho universytetu imeni Ivana Franka – Bulletin of Zhytomyr State University named after Ivan Franko*. 5 (91). P. 122–127.

11. Sukhomlyns'kyi, V.O. (2016). *YA rozpovim vam kazku... Filosofiya dlya ditey [I will tell you a fairy tale... Philosophy for children]*. Kharkiv. 576 p.

12. Lipman, M., Sharp, A., & Oscanyan, F. (1980). Thinking and School Curriculum. *Philosophy in the Classroom*. 2nd ed. Philadelphia.

Ivanova Natalia. The Narrative of Fairytale in the Implementatin of the Educational Program “Philosophy for Children”.

Summary.

The problem of the need of including of fairytales into the educational program “Philosophy for Children” has been analyzed in the article. Fairytales are the education of a worldview being tried and tested by the history of culture education. It turns out that in the dynamic development of the informational society, philosophical understanding of the world,

which embodies intelligence, morality, responsibility, will help the young generation to better understand the dimensions of modern science, the world of knowledge, its basic meanings and meanings for the human. The best way to solve this problem is philosophy, which teaches to live wisely, freely and happily. It is shown that teaching children philosophy combines two processes – cognition of the surrounding reality and deepening of self-knowledge. Philosophy for children is designed to develop childrens' skills of joint research, ability to know and understand, critical thinking, ability to work in a group, lead a discussion, justify their own point of view, formulate their opinions and listen to others. Of particular importance for the productive development of “Philosophy for Children” is the fairytale, which awakens emotional and psychological experiences, positive feelings, features of personal structure and other aspects of internal (mental) reality. The hero of the fairy tale appears as a person who, as a result of a problematic situation that has arisen, is forced to make certain decisions, act or remain passive. The philosophical and moral content of the tale is emphasized in the article, which in figurative and symbolic way reflects reality in the form of specific allegories, interactions and relationships. A fairytale that always has a happy ending, teaches children to believe in the good, learning of which is the goal of pedagogical process. A fairytale can be considered as a unique way of life of one person, and as a typical story. Fairytale as an important mental-emotional, moral-psychological source, sets the main tasks of the educational program “Philosophy for Children”: why to teach children philosophy? what is its purpose? who should teach? and how to teach? The author gives reasoned answers on these questions. The goal of “Philosophy for Children” is to form creative thinking, cognitive flexibility, communication skills, independence in making conclusions, creative approach to problem solving, mobility of thought and willingness to change.

Key words: philosophy for children; fairytale; creativity; education; meaning; morality; emotion; image; symbolic form.

Иванова Н.В. Нарратив сказки в реализации программы «Философия для детей».

Аннотация.

В статье автор анализирует проблему включения в программу «Философия для детей» сказки как специфического способа подачи информации о жизни, ее смысле и основных ценностях. Выяснено сущность философии и необходимость ее включения в учебный процесс в контексте наполнения морально-этическим содержанием сказочных историй. Герой сказки предстает в качестве личности, которая в силу возникшей проблемной ситуации, вынуждена принимать определенные конкретные решения, действовать или оставаться пассивной. Сказка, которая имеет всегда счастливый конец, учит детей верить в добро, обучение которому является целью педагогического процесса.

Ключевые слова: философия для детей; сказка; творчество; образование; смысл; мораль; эмоция; образ; символическая форма.